

Ο έσχατος γρίφος του Σίγκμουντ Φρόυντ

Το παράδοξο της ζωής του πατέρα της ψυχανάλυσης και η καθημερινότητά του

MARK EDMUNDSON
Ο θάνατος του Σίγκμουντ Φρόυντ
Η κληρονομιά των τελευταίων
Ημερών του
 εκδ. Πατάκης, 2009

Της **ΝΤΟΡΑΣ ΜΑΚΡΗ**

Στις 23 Σεπτεμβρίου 1939 σε ηλικία ογδόντα τριών ετών, ο Σίγκμουντ Φρόυντ πεθαίνει στο Λονδίνο από υπερβολική δόση μορφίνης που του χορηγήθηκε με εντολή του, προκειμένου να λυτρωθεί από τους πόνους που του προκαλούσε ο προχωρημένος καρκίνος της γνάθου από τον οποίο έπασχε. Στη διάρκεια των εβδομήντα χρόνων από το θάνατό του, η ψυχανάλυση, η μεγάλη κληρονομιά του Φρόυντ, δέχεται πολλαπλές επιθέσεις τόσο ως προς το αμφιλεγόμενο επιστημονικό της κύρος (βλ. αφιέρωμα Newsweek, Μάρτιος 2006), όσο και ως προς τα θεωρητικά και κλινικά σφάλματά της (βλ. Η Μαύρη Βίβλος της Ψυχανάλυσης, 2005).

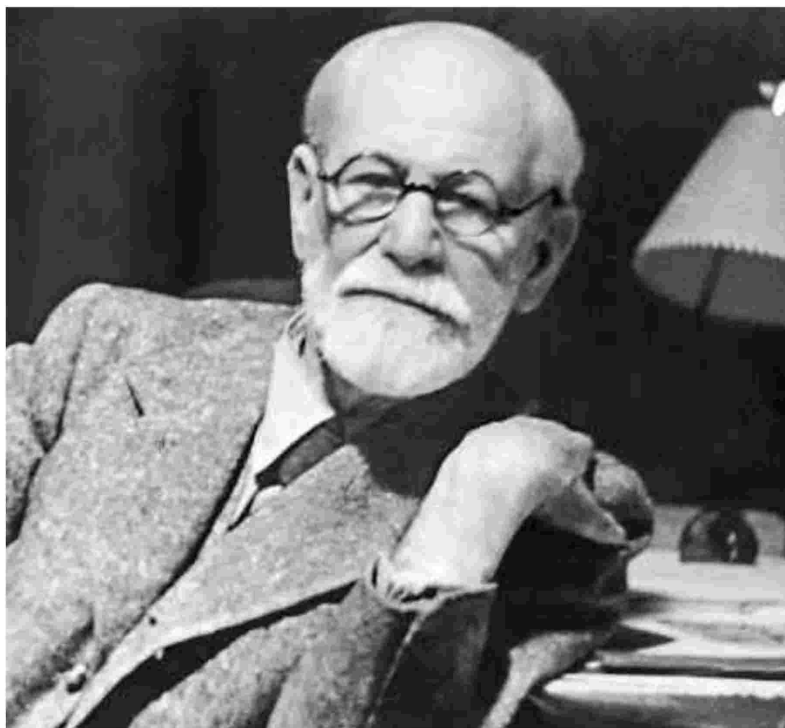
Ωστόσο, κανείς δεν αμφισβητεί την επίδραση του Φρόυντ στη δυτική σκέψη που οφείλεται κυρίως στην ανάλυση του ρόλου του ασυνείδητου στις ψυχικές διαδικασίες. Στην ακμή του θετικισμού ο Φρόυντ αμφισβήτησε την ύπαρξη του ορθολογικού εαυτού, προβάλλοντας ένα ευρύ φάσμα ανθρωπολογικών ενστικτών που οι άνθρωποι οφείλουν να αποδεχτούν και να αναμετρηθούν με αυτά.

Εθισμός στην αυθεντία

Η ανθρώπινη ευδαιμονία και συνεπώς η κοινωνική ευταξία, σύμφωνα με τον Φρόυντ, επιτυγχάνεται με την ικανότητα διατήρησης της έντασης ανάμεσα στην επιθυμία και την εκπλήρωσή της. Η αποκήρυξη μιας βαθιάς ικανοποίησης είναι επώδυνη, αλλά απαραίτητη για τη συνέχιση του πολιτισμού. Εξίσου επώδυνη όμως είναι η εσωτερική πλάη του ατόμου που βιώνει τη σύγκρουση των ορμών, την αμφισβητούμενη ψυχή, τη διαιρεμένη ψυχή. Γι' αυτό ο άνθρωπος αναζητά με πάθος την αυθεντία, τη σταθεροποιητική εξουσία που του υπόσχεται ενότητα και γαλήνη.

Στην τελευταία φάση της ζωής του Φρόυντ, η τάση του ανθρώπου να ασπάζεται την αυθεντία βρήκε την έκφρασή της στο πρόσωπο του Αδόλφου Χίτλερ. Βέβαια, στην Ψυχολογία των Μαζών και ανάλυση του Εγώ ο Φρόυντ είχε μελετήσει το μαζικό εθισμό στην αυθεντία, τη δίψα για υποταγή στη βούληση ενός ηγέτη. Είχε επίσης αναπτύξει στο Μέλλον μιας Αυταπάτης το ρόλο του θρησκευτικού φωτομενταλισμού στην ικανοποίηση της ανάγκης για πατριαρχική καθοδήγηση. Υπάρχει άλλωστε μεγάλη βιβλιογραφία που ερμηνεύει -με βάση το έργο του Φρόυντ- την επιβολή φασιστικών καθεστώτων ή μισολλόδοξων εκδοχών πίστης.

Ομως, η πρωτοτυπία της προσέγγισης του Εντμουντσον βρίσκεται στη σύγκριση της ιστορίας των δύο ανδρών -του Φρόυντ και του Χίτλερ- κα-

Οι ζωντανές περιγραφές της καθημερινής ζωής του Φρόυντ, λίγο πριν από τη γερμανική επέλαση, αναδεικνύουν τον στοχαστή αλλά και τον άνθρωπο.

Πώς ο μεγάλος επιστήμονας, ένας πατριάρχης ο ίδιος, εργαζόταν για την αποδόμηση της πατριαρχίας μέσα από την ψυχανάλυση.

τά τα έτη 1938 και 1939. Μέσα από την παράλληλη αφήγηση της διαφυγής του Φρόυντ από τη Βιέννη και της προσάρτησης της Αυστρίας στη ναζιστική Γερμανία, ο Εντμουντσον αναδεικνύει την πολυπλοκότητα της προσωπικότητας του Φρόυντ.

Οι ζωντανές περιγραφές της καθημερινής του ζωής, στην οδό Μπεργκσέ 19, λίγο πριν από τη γερμανική επέλαση αναδεικνύουν τον στοχαστή αλλά και τον άνθρωπο Φρόυντ: ο φόβος για το μέλλον της πατρίδας του, οι φιλοδοξίες για τη νεοσύστατη ψυχαναλυτική εταιρεία, οι σχέσεις με τους μαθητές του, το άγχος για τη συνέχιση του έργου του, το καταστροφικό πάθος για τα πούρα, η αγάπη για τα σκυλιά, όλα αυτά αποτελούν συστατικά στοιχεία της καθημερινότητάς του μέχρι τη στιγμή που το κύμα του αντισημιτισμού αρχίζει να απει-

λεί το έργο, τη ζωή και την οικογένειά του. Έτσι, στα ογδόντα δύο του χρόνια, καθώς ο Φρόυντ πάσχει με τον καρκίνο και την ολοκλήρωση του συγγράμματός Ο Άνδρας Μωυσής και η μονοθεϊστική θρησκεία, αναγκάζεται να εγκαταλείψει τη Βιέννη και να βρει καταφύγιο στο Λονδίνο «για να πεθάνει ελεύθερος». Ωστόσο, το βιβλίο του Εντμουντσον δεν αποτελεί συμβατική βιογραφία ούτε ψυχαναλυτική πραγματεία.

Ο συγγραφέας, που είναι κριτικός της λογοτεχνίας, επιχειρεί περισσότερο να διεισθύνει στο παράδοξο του Φρόυντ, σ' αυτό που αποκαλεί «έσχατο γρίφο του Σίγκμουντ Φρόυντ»: πώς δηλ. ο Φρόυντ ήταν ένας πατριάρχης που εργαζόταν για την αποδόμηση της πατριαρχίας μέσα από την ψυχανάλυση. Πώς τα τελευταία χρόνια της ζωής του έγραφε και ζούσε για να θέσει τέλος στο είδος της αυθεντίας που συνήδη ο ίδιος ενσάρκωνε και εκμεταλλευόταν.

Αφηγηματικό σύμπαν

Για να δώσει απάντηση σ' αυτό το ερώτημα, ο Εντμουντσον δημιουργεί ένα πολυεπίπεδο αφηγηματικό σύμπαν, όπου, πλην του Χίτλερ, αναπλάθονται και διαπλέκονται πλήθος άλλων καλλιτεχνικών και λογοτεχνικών

πορτρέτων, όπως του Νταλί και του Τσβάιχ ή της Βιρτζίνια και του Λέοναρντ Γουίλντ που επισκέφθηκαν τον Φρόυντ πριν από τον θάνατό του. Επίσης, θέλοντας να φωτίσει την πολυσχιδή προσωπικότητα του Φρόυντ, ο συγγραφέας αναφέρεται σε πρόσωπα που συνδέθηκαν επαγγελματικά μαζί του. Μερικοί από αυτούς, όπως η Μαρία Βοναπάρτη και ο Ερνέστ Τζόουνς, παρέμειναν πιστοί οπαδοί και στενοί φίλοι του ως το τέλος της ζωής του. Άλλοι πάλι, από φίλοι του μετατρέπονταν πρόθυμα -ή τους μετέτρεπε ο Φρόυντ- σε εμπνευσμένους εχθρούς, εκπληρώνοντας έτσι τη ρήση του μεγάλου αυτού ψυχαναλύτη πως «ένας στενός φίλος και ένας μοιραίο εχθρός ήταν πάντοτε αναγκαίες απαιτήσεις της συναισθηματικής μου ζωής. Πάντοτε ήξερα να αποκτώ και τους δύο».

Ο θάνατος του Σίγκμουντ Φρόυντ είναι ένα σημαντικό σύγγραμμα, το οποίο συνδυάζει την ακριβή και συνοπτική παράθεση ενός μεγάλου ευρνού ιστορικών πηγών με τη διεισδυτική κατανόηση και έκθεση ψυχαναλυτικών εννοιών. Το αποτέλεσμα είναι μια ιδιαίτερα απολαυστική αναγνωστική εμπειρία που μαρτυρεί τη γονιαιότητα που εξακολουθεί να ασκεί το έργο του Φρόυντ στους μελετητές, αλλά και τους απλούς αναγνώστες του.